

## 147381 - مواردی که در آن جمع بین دو نماز جایز است و حکم جمع به دلیل وجود برف

### سوال

من برای تحصیل به شهر جدیدی نقل مکان کرده‌ام. برای ادای نماز مغرب به مسجد رفتم و امام، میان نماز مغرب و عشا جمع کرد. با اینکه می‌دانم اسبابی برای جمع نماز وجود دارد، اما به طور کامل از آنها اطلاع ندارم. نزد او رفتم و سبب جمع را پرسیدم. او گفت: «پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در هنگام باران جمع کرده‌اند و با توجه به وجود برف در بیرون، ما نیز دو نماز را جمع کردیم». آیا جمع در حالت برف جایز است؟ و تمام اسباب جمع نماز کدامند؟ جزاک الله خیرا.

### پاسخ مفصل

الحمدلله.

سنت بر جواز جمع بین نماز مغرب و عشا به دلیل وجود باران دلالت دارد. مسلم (۷۰۵) از سعید بن جبیر از ابن عباس رضی الله عنهما روایت کرده است که گفت: «رسول الله - صلی الله علیه وسلم - در مدینه، میان نماز ظهر و عصر، و میان مغرب و عشا را بدون وجود ترس یا باران، جمع کردند». [سعید بن جبیر می‌گوید:] به ابن عباس گفتم: چرا این کار را کردند؟ او گفت: «تا امتشان را به سختی و مشقت نیندازند».

و جمع نماز به دلیل بارش برف، با قیاس بر باران، جایز است.

در کتاب «کشاف القناع» آمده است: «و جمع بین نماز مغرب و عشا، و نه ظهر و عصر، به دلیل «برف و سرما» جایز است، زیرا این دو در حکم باران هستند. و جمع بین مغرب و عشا به دلیل «یخبندان» نیز جایز است، زیرا آن ناشی از سرمای شدید است».

شیخ ابن عثیمین رحمه الله دربارهٔ جمع به دلیل سرما می‌گوید: «[جمع به دلیل صرفاً سرما] جایز نیست، مگر به این شرط که همراه با باد سردی باشد که مردم را اذیت کند، یا همراه با بارش برف باشد. زیرا برف اگر در حال بارش باشد، بدون شک اذیت می‌رساند، پس در آن هنگام، جمع جایز است». (متن کامل سخن ایشان در ادامه خواهد آمد).

و بدان که مذهب حنبلی، گسترده‌ترین مذهب در زمینهٔ عذرهایی است که جمع نماز را مباح می‌سازد. و ما در اینجا برای تکمیل فائده، این عذرها را ذکر می‌کنیم.

البهوتی رحمہ اللہ در «کشاف القناع» (۲/۵) می‌گوید:

«(فصلی در باب جمع) بین دو نماز... جمع بین نماز ظهر و عصر در وقت یکی از آن دو، و بین مغرب و عشا در وقت یکی از آن دو جایز است. پس این چهار نماز هستند که جمع می‌شوند: ظهر و عصر، و مغرب و عشا، در وقت یکی از آن دو؛ یا در وقت نماز اول، که «جمع تقدیم» نامیده می‌شود، یا در وقت نماز دوم، که به آن «جمع تأخیر» گفته می‌شود.

این جمع در هشت حالت جایز است:

حالت اول: «برای مسافری که نماز را قصر می‌خواند». یعنی مسافری که برایش کوتاه خواندن نمازهای چهار رکعتی مباح است، به این شرط که سفرش مکروه یا حرام نباشد.

حالت دوم: برای بیماری که با ترک جمع، دچار مشقت و ضعف می‌شود. جواز جمع برای زن «مستحاضه» - که نوعی بیماری است - ثابت شده است. و [امام] احمد استدلال کرده است که بیماری از سفر شدیدتر است. و [خود ایشان] پس از غروب آفتاب حجامت کردند، سپس شام خوردند و پس از آن، میان [مغرب و عشا] جمع نمودند.

حالت سوم: «برای زن شیرده، به دلیل مشقت کثرت نجاست». یعنی مشقت پاک کردن [لباس] برای هر نماز. ابوالمعالی گفته است: او [زن شیرده] مانند بیمار است.

حالت چهارم: «برای کسی که از طهارت گرفتن با آب یا تیمم برای هر نماز، عاجز است». زیرا جمع برای مسافر و بیمار به دلیل مشقت، مباح شده است و کسی که از طهارت برای هر نماز عاجز است، در معنای آن دو قرار می‌گیرد.

حالت پنجم: برای کسی که «از شناخت وقت عاجز است، مانند نابینا» و کسی که در زیر زمین زندانی است. «[امام] احمد به این مورد اشاره کرده است». این را در کتاب «الرعاية» گفته و در «الإنصاف» به همین مورد اکتفا کرده است.

حالت ششم: «برای زن مستحاضه و مانند او». مانند کسی که دچار بی‌اختیاری ادرار (سلس بول)، یا خروج مزی، یا خون‌دماغ دائمی و امثال آن است. به دلیل حدیث حَمْنَه، هنگامی که از پیامبر - صلی الله علیه وسلم - درباره استحاضه فتوا خواست و ایشان در آن حدیث فرمودند: «پس اگر توانایی آن را داری که ظهر را به تأخیر اندازی و عصر را زودتر بخوانی، غسل می‌کنی و سپس نماز ظهر و عصر را با هم می‌خوانی، و سپس مغرب را به تأخیر اندازی و عشا را زودتر بخوانی، سپس غسل می‌کنی و بین دو نماز جمع می‌کنی، پس چنین کن». این حدیث را احمد، ابوداود و ترمذی روایت کرده و [ترمذی] آن را صحیح دانسته است. و کسی که دچار بی‌اختیاری ادرار و مانند آن است، در حکم او قرار می‌گیرد.

حالت هفتم و هشتم: «برای کسی که شغل یا عذری دارد که ترک نماز جمعه و جماعت را برایش مباح می‌سازد». مانند ترس بر جان، یا خانواده، یا مال، یا ضرر دیدن در معیشتی که به آن نیازمند است، و امثال آن.

و این عذرها، جمع بین نماز ظهر و عصر، و بین مغرب و عشا را مباح می‌سازد.

و عذرهای دیگری نیز وجود دارد که جمع را تنها بین مغرب و عشا مباح می‌سازد که شش مورد هستند و [البهوتی] با این سخنش آنها را بیان می‌کند:

«و جمع بین مغرب و عشا جایز است، به دلیل بارانی که لباس، یا کفش، یا بدن را خیس کند و با آن مشقتی وجود داشته باشد. بخاری با اسناد خود روایت کرده است که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در یک شب بارانی، بین مغرب و عشا جمع کردند». و ابوبکر و عمر و عثمان [رضی الله عنهم] نیز این کار را انجام داده‌اند. و [جمع] به دلیل «شب‌نم» یا باران خفیفی که طبق مذهب، لباس را خیس نمی‌کند، به دلیل عدم وجود مشقت، مباح نیست.

و جمع بین مغرب و عشا - و نه ظهر و عصر - به دلیل «برف و سرما» جایز است، زیرا این دو در حکم باران هستند.

و همچنین جمع بین مغرب و عشا به دلیل «یخبندان»، زیرا ناشی از سرمای شدید است، و به دلیل «گِل و لای و باد شدید و سرد» نیز جایز است. احمد در روایت می‌مونی می‌گوید: «ابن عمر در شب سرد، جمع می‌کرد». و دیگران افزوده‌اند: «در شب». و در «المذهب» و «المستوعب» و «الکافی» افزوده‌اند: «همراه با تاریکی».

قاضی می‌گوید: و هرگاه ترک جماعت به دلیل سرما جایز باشد، این خود هشدار است برای [جواز ترک جماعت به دلیل] گِل و لای، زیرا مشقت سرما از مشقت گِل و لای بیشتر نیست. و دلیل بر آن، خبر ابن عباس است که «پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در مدینه بدون ترس یا باران جمع کردند» و هیچ وجهی برای حمل آن جز بر «گِل و لای» وجود ندارد؛ البته در صورتی که بیماری منتفی باشد. قاضی می‌گوید: و این [توجیه] بهتر از آن است که آن را بر «بدون عذر» یا «منسوخ شدن» حمل کنیم، زیرا [با این توجیه] بر فائده‌ای حمل می‌شود.

بنابراین، با وجود این عذرها، جمع جایز است «حتی برای کسی که در خانه‌اش نماز می‌خواند، یا» در مسجدی نماز می‌خواند «که راهش سرپوشیده است، و برای کسی که در مسجد مقیم است و مانند آن»، مانند کسی که فاصله بسیار کمی تا مسجد دارد. «و حتی اگر جز اندکی [از مشقت] به او نرسد». زیرا رخصت عمومی، وجود و عدم مشقت در آن یکسان است، مانند [رخصت] سفر.

و این [رخصت‌ها] تنها به مغرب و عشا اختصاص یافته است، زیرا [روایت] تنها درباره این دو نماز وارد شده است و مشقت آن دو از این جهت که در تاریکی انجام می‌شوند، بیشتر است. و مشقت سفر به دلیل خود پیمودن مسیر و جا نماندن از همراهان است، برخلاف آنچه در اینجا (در این عذرها) مطرح است». نقل به اختصار.

اما شیخ ابن عثیمین رحمه الله این نظر را راجح دانسته است که برای این عذرها، جمع بین نماز ظهر و عصر نیز جایز است، البته به شرطی که مشقت وجود داشته باشد.

ایشان رحمه الله می‌گوید: «قول صحیح در این مسئله آن است که برای این عذرها، جمع بین ظهر و عصر نیز جایز است، همان‌گونه که جمع بین مغرب و عشا جایز است. و علت [این حکم]، «مشقت» است. پس هرگاه مشقت، چه در شب و چه در روز، وجود داشته باشد، جمع جایز است». به نقل از «الشرح الممتع» (۴/۳۹۳).

ایشان رحمه الله می‌گوید:

«هرگاه سرما شدید باشد و همراه با آن بادی بوزد که مردم را اذیت کند، برای انسان جایز است که بین نماز ظهر و عصر، و بین مغرب و عشا جمع کند. دلیل این امر، روایتی است که در صحیح مسلم از عبدالله بن عباس رضی الله عنهما آمده است که «پیامبر - صلی الله علیه وسلم - در مدینه بدون ترس یا باران جمع کردند». از ابن عباس پرسیدند: مقصود ایشان از این کار چه بود؟ گفت: «خواستند که امتشان را به سختی و مشقت نیندازند». این حدیث دلالت بر آن دارد که حکمت از مشروعیت جمع، برطرف کردن مشقت از مسلمانان است، وگرنه جمع جایز نیست.

و مشقت در سرما، تنها زمانی است که با باد و هوای سرد همراه باشد. اما اگر بادی در کار نباشد، انسان می‌تواند با لباس بیشتر، خود را از سرما حفظ کند و اذیت نمی‌شود. به همین دلیل، اگر کسی از ما بپرسد: آیا صرفاً به دلیل شدت سرما، جمع جایز است؟ می‌گوییم: خیر، جایز نیست، مگر به این شرط که همراه با باد سردی باشد که مردم را اذیت کند، یا همراه با بارش برف باشد. زیرا برف اگر در حال بارش باشد، بدون شک اذیت می‌رساند، پس در آن هنگام، جمع جایز است. اما صرفِ سرما، عذری نیست که جمع را مباح کند.

پس هر کس دو نماز را بدون عذر شرعی جمع کند، گناهکار است و نمازی که آن را [زودتر] جمع کرده (جمع تقدیم)، صحیح نیست و به حساب نمی‌آید، بلکه بر او واجب است که آن را اعاده کند. و اگر به صورت جمع تأخیر بوده، نماز اولش را در غیر وقت آن خوانده و به این دلیل گناهکار است.

دوست داشتم دربارهٔ این مسئله تذکر دهم؛ زیرا برخی از مردم به من گفتند که دو شب پیش به دلیل سرما، نماز را جمع کرده‌اند، بدون آنکه باد آزاردهنده‌ای در کار باشد، و این کار برای آنان حلال نیست». به نقل از «لقاء الباب المفتوح» (۱۸/۸).

والله اعلم.